



Editor **BRONISLAV
OSTŘANSKÝ**

ISLAMO- FOBIE *po česku*

VYŠEHRAĐ

Islamofobie po česku

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz



Ed. Bronislav Ostřanský

Islamofobie po česku – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.


ALBATROS MEDIA a.s.



Islamofobie po česku

Ed. Bronislav Ostřanský

Editor **BRONISLAV
OSTŘANSKÝ**

ISLAMO- FOBIE *po česku*

**ČESKÝ ODPOR VŮČI ISLÁMU,
JEHO VÝCHODISKA,
PROJEVY, SOUVISLOSTI,
PŘESAHY I PARADOXY**

VYŠEHRAĐ

Typografie Vladimír Verner
Odpovědný redaktor Filip Outrata
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2018 jako svou 1747. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 210 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Váta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Recenzovali: Mgr. Selma Muhič Dizdarevič, Ph.D.
a Mgr. Ondřej Beránek, Ph.D.

© Bronislav Ostránský a kolektiv, 2017

ISBN e-knihy 978-80-7429-864-6 (1. zveřejnění, 2018)

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

Tato kniha byla realizována v rámci výzkumného programu s názvem *Globální konflikty a lokální souvislosti: Kulturní a společenské výzvy* Strategie Akademie věd AV21.

OBSAH

Předmluva

Luboš Kropáček 9

Islám se vkrádá do našich obývacích:

Namísto úvodu

Bronislav Ostránský 15

Islamofobie jako koncept i kolbiště

Bronislav Ostránský 33

Vývoj západních představ o islámu a muslimech:

O stereotypch a předsudcích

Daniel Křížek 105

Problém s „islámem“:

Tři vrstvy protiislámského diskurzu a jejich kontext

Zora Hesová 155

Motivace islamofobních (antiislamistických) postojů zejména v České republice

a přínos religionistiky k jejich analýze

Ivan O. Štampach 179

Islamofobie a extremismus v České republice

Miroslav Mareš 201

Od islamofobie k antisemitismu

Zbyněk Tarant 219

**O sebezprezentaci stránky *Islám v ČR nechceme*
na českém Facebooku**

Josef Šlerka, Jakub Fiala 235

Islamofobie a násilí z nenávisti v České republice

Klára Kalibová, Benjamin Petruželka a Václav Walach 249

Použitá literatura 269

O autorech 288

Rejstřík 292

Předmluva

Luboš Kropáček

O islamofobii nepíšu rád. Vítám tuto kolektivní monografii, která se snaží vyrovnat s tímto nedobrým jevem co nejvšestranněji, poctivě a srozumitelně. Je velmi potřebným apelem na rozum a slušnost tváří v tvář šířící se nákaze s příznaky přirozeného strachu i nerudné fobie, zkreslující korelace k reálnému zlu, a bohužel také se znaky hodnotové krize či prázdnoty a v neposlední řadě cíleně rozdmýhávané nenávisti. V raném stádiu strachu z neznámého se jako účinný lék může ještě uplatnit pravdivé poznání. Rozhodně u jedince, občana, který si přeje porozumět stále složitějšímu globálnímu světu, v němž je mu dáno žít. Ve fázi rozvinuté sociální patologie je ovšem nutné ukázat také na vědomé šířitele polopравd a otevřených lží a na motivy, proč hledají svůj prospěch v nenávistných projevech.

V českém prostředí, jemuž tato kniha věnuje samozřejmě převážnou část pozornosti, epidemii zřetelně prospívá, že velmi mnozí naši lidé vědí o islámu jen málo, nikdy se s muslimy vlastně ani nesetkali a názory si utvářejí z různých, bohužel velmi často dezorientujících zdrojů. Co koluje na českých sociálních sítích, je ve značné míře otřesné. A nemálo aktérů našeho veřejného života si našlo v islamofobii šance k sebeprosazování v příhodném klimatu dnešní postfaktické či postpravdivé doby.

V obecnějších diskusích zaznívá mimo jiné názor, že nepravda – či zjednodušující polopравda – patřila vždy k životu a hraje evolučně důležitou roli. V dnešní záplavě informací ji často těžko rozpoznáme. Podobně strach má jistě svou přirozenou funkci a ve vztahu mezi evropskými a muslimskými společnostmi byl a zůstal přítomen na obou stranách po všechna staletí vzájemných vztahů; dějiny však znají také příklady dobrého, obohacujícího soužití. Stejně tak fundamentalismus, pokud jím rozumíme určitou mentalitu, můžeme přičítat islámu jako rys trvalý, anebo jen selektivní a výrazně spjatý s moderní dobou. Záleží na definici. A nejinak je tomu i s dalším nadnárodním zbožím, s islamofobií, která

také byla nejednotně diagnostikována a pojmenována teprve poměrně nedávno, přestože kořeny má hluboké. Dnešní diskuse o islámu trpí velmi často paušalizacemi, v nichž se ztrácí potřebné základní prvky podstatných rozlišení. Muslimové ze své strany se silně polarizovali ve sporech o bytostné jádro islámu, k němuž se hlásí, zatímco v naší části světa se zase opírají o staré předsudky a účelově vymýšlejí nové.

Ale existují i světlejší obzory. Rozhodneme-li se pro humánní přístupy a moudrost, dnešní média nám dokáží nabídnout nejenom zmatky, instinktivní strach a naježenou útočnost, ale při dobré vůli přece jen také možnosti lépe a přesněji poznávat a pohnutky, proč a jak rozlišovat. Historicky ustavený islám překračuje nepochybně hranice úzkého vymezení náboženské víry, jeho vyznavači jej zpravidla pojímají také jako mravní a právní řád, k němuž dosazují i místně a sociálně nejednotné kulturní vzorce. V moderní době byl různými proudy deformován i na politickou ideologii. Všimněme si zde – na počátku knihy nabízející širší orientaci – možných východisek z dnešní vztahové krize.

Středověkým a raně novověkým konfrontacím dávala ráz muslimská expanze, následovaná odvetou, až po rozhodné převzetí iniciativy zesílenou Evropou koloniální éry. Z obou stran dlouho doprovázela střety kritika náboženské víry protivníka: muslimové přezírali křesťany jako sektáře, jejichž víru překonala konečná koránská verze Božího zjevení, křesťanství teologové zase v nepřátelích viděli vyznavače falešného proroka a nové podoby christologické kvazi-ariánské hereze. Obraz dědičného nepřítelů přibarvily lidové fantazie hanobící proroka-rozkolníka a hříšné, krvelačné mohamedány. Mnozí si u nás ve starých stereotypech libují dodnes a bojovné řečnické výpady a teroristické zločiny islamistických radikálů jim k tomu bohužel poskytují věcně a emočně přesně to, co si přejí slyšet. Ze sociálně psychologického hlediska tu máme pro náš pohled na islám přímo vzorový model potvrzovacího zkreslení (*confirmation bias*), uspokojujícího zakořeněný názor. Co na tom, že s řaděním fanatiků většina muslimů nesouhlasí a je jimi také ohrožena. Co na tom, že svůj zděděný islám – víru i kulturu – chápou jinak.

V Evropě a u křesťanských věřících se náboženský zápal v naší době vytratil nebo obsahově změnil. Na místo konfrontačního přístupu nastoupil „kopernikánský obrat“ Druhého vatikánského koncilu. Souběžné s ním si tendence k dialogu osvojila také členská společenství Světové rady církví. Koncil upustil od někdejšího učení o exkluzivitě spásy, přiznal muslimům místo mezi Božím lidem (*Lumen gentium*) a vyslovil jim

úctu (*Nostra aetate*). Věřoučné rozdíly samozřejmě zůstávají, dokumenty nehovoří o Koránu ani o Muhammadovi, ale s úctou zmiňují víru muslimů v Boha a jejich zbožnost a úsilí o mravní život. Koncilní vybidnutí zanechat staré rozbroje a snažit se o vzájemné porozumění se již déle než půl století odráží v početných iniciativách pro dialog v širokém spektru rovin.

Z muslimské strany byl další vývoj od sedmdesátých let bohužel negativně poznamenán růstem extremismu a džihádistických skupin, přesto i odsud vychází – od tradičního duchovenstva i liberálních moderních vzdělců – některé významné iniciativy k mezináboženskému dorozumění a dialogu. Chceme-li, najdeme tu naději a podporu k mínění papeže Františka, že ryzí islám a náležité čtení Koránu se staví proti jakémukoliv násilí (*Evangelii gaudium* 253). A cennou, zdravě sytící hodnotou pro křesťansko-muslimské porozumění je určitě Františkův důraz na milosrdenství. Obecně také modlitební přímluva křesťanů dobré vůle prosící za světová náboženství, aby nesnižovala svou důstojnost šířením nenávisti a násilí.

Vstřícný směr náboženských autorit k mezináboženskému dialogu a porozumění nesdílejí ovšem stejnou měrou všichni, s pochybnostmi se setkáme na křesťanské stejně jako muslimské straně. I zde musíme ovšem rozlišovat mezi pochybami a cílenou záští. U některých odpůrců islámu přerůstá jejich chuť mít nepřitele až k útokům na víru vůbec, zvláště na monoteistická náboženství. Obzvláště vyhledávaným terčem demonizací se zpravidla stává islámská představa přikázané mravní a právní cesty – šarí‘a. V poučeném pohledu – blízkém bohužel jen lidem dobré vůle – nemusí tato „cesta“ znamenat nutně jen přísné dodržování zákazů a příkazů podle středověkých schémat, ale můžeme tu zvážit i zřejmou návaznost na starozákonní *Leviticus* a shody s představami o přirozené morálce a právu. Šarí‘a nemá jedinou verzi a velmi mnozí muslimové vnímají nezbytnost pružného přístupu a podstatných reforem. Potok nebo řeka uchovává přece věrnost prameni, když nezůstává stojatou tůň, ale teče dál podle utváření terénu.

Soužití v moderním světě si vyžaduje zvláště reformy posilující náboženskou svobodu a rovnoprávnost žen a odstraňující – pokud se kde ještě praktikují – kruté tělesné tresty. Šarí‘a není státní právo, jak ji chtějí vnucovat extremisté, ale mravní řád pro zbožného muslima. A v pojetí umírněných a reformně smýšlejících věřících může v rovině morální i sociální představovat pravidla odpovědného přístupu ke svobodě, ke spravedlnosti, dobročinnosti, důstojnosti lidské osoby a respektu

k obecnému dobru. V tomto duchu vnímají islám zděděný od rodičů miliony prostých věřících. Takto a jen takto mohou naplňovat víru v Boha, který je Milosrdný a Slitovný. Pro nás pak mohou být partnery k překonání dnešní krize.

V turbulencích koloniální a pak postkoloniální doby se vyhranily ideologické proudy nacionalismu a islamismu. Dodnes platí povzdech egyptského soudce Ašmáwího, že „Bůh si přál islám jako náboženství, ale lidé z něj udělali politiku“. Stejně mocichtivě jako blízkovýchodní islamismus míří v našich podmínkách na politická kolbiště jeho převrácený korelát antiislamismus. Militanti obou směrů z islámu vybírají a pro svůj záměr nově skládají nevábný obraz společenského řádu s totalitními rysy, jedni jej propagují, druzí využívají jako strašáka pro vlastní politický byznys. Muslimské duchovní autority a vzdělanci ukázali již vícekrát na faleš takovýchto konstrukcí. Západní odborníci rovněž odmítají – byť s jinou terminologií a s nestatečně zaostřovanou perspektivou – zkreslující obraz islámu jak v dějinách, tak v projektech a praxi dnešních muslimských extremistů.

Jestliže u nás zazní výroky označující islám za „anticivilizaci“, pak se ten, kdo je pronáší, jen usvědčuje z velmi chatrných znalostí světových kulturních dějin. Ideje demokracie a lidských práv sice opravdu v našem dnešním pojetí asi z islámských kořenů nevyrůstaly, i když někteří muslimští liberálové – například s odkazem na koránskou chválu porad (*šúrá*) – je zde spatřují. Neměli bychom je však nadřazeně mentorovat, ale spíše dbát na dobrý vlastní příklad a hledat způsoby dobrého soužití. Zahrnují snahu porozumět a vést dialog i se státními a občanskými partnery přivyklými odlišným etickým hodnotám. Demokracie s méně liberální tváří není ostatně problém jenom muslimských států. A všimněme si, že velmi mnozí muslimové žijící v Evropě dokáží – s politováníhodnými výjimkami – žít pragmaticky podle našich zákonů a pravidel.

K protimuslimským náladám u nás přispívá, že většina obyvatel ví o islámu velmi málo. V Čechách a na Moravě žije muslimů jen nepatrný počet a většina občanů se s nimi vůbec nesetká anebo je jako vyznavače této cizí víry nevnímá. Jsou totiž převážně dobře integrováni. Početné odborné studie tuto integraci a nekonfliktnost této malé a zároveň velmi heterogenní, fakticky jen pomyslné „komunity“ přesvědčivě potvrzují. Opačné názory občas dodávají bulváru exkonvertité, jejichž životní příběhy se zklamáním v manželství nebo kariéře nedávají jejich slovům mnoho věrohodnosti. Vidina kariéry ve veřejné sféře ovšem stále

motivuje hojně protimuslimské militanty k laciným verbálním útokům na vybraného „civilizačního“ nepřítele. Politické klima jim nahrává. V éře po někdejším étosu sametové revoluce se nemalá část společnosti poddává výnosnější a pohodlnější nepravdě a nelásce. A také xenofobnímu sobectví a vulgaritě. Naprosto falešně znějí slogany islamobijců o údajné obraně „židovsko-křesťanské civilizace“ nebo „evropských hodnot“, o nichž sami vědí jen pramálo a většinou se nepřátelsky staví vlastně proti věřícím vůbec a také proti myšlenkám jednotné Evropy.

Stav naší společnosti tváří v tvář islamofobní nákaze je ovšem složitý a rozporný, nerad bych zjednodušoval. K podrobné diagnóze je dnes již zapotřebí velká kniha. Islamofobie se stala tématem interdisciplinárního výzkumu společenských věd v řadě evropských zemí, věnují se jí badatelské týmy a fundované odborné monografie. Od roku 2010 vychází německy a anglicky každoročně *Islamophobic Studies Yearbook* s rozsáhlým spektrem teoretických i případových studií. Je potěšitelné, že pečlivě propracovaný pohled na naši situaci s jejími souvislostmi, přesahy a paradoxy budou mít nyní k dispozici i čeští čtenáři.

Islám se vkrádá do našich obývacích

Namísto úvodu

Bronislav Ostřanský

(...) Tam jsem se rozloučil se svým mamelukem. Jmenoval se Mohamed a vykonal pro mne hodně dobrého. Všechno to dělal z dobrého srdce, a kdybych ho býval nepotkal, těžko bych vůbec svoji cestu dokončil. (...) Vskutku, můj mameluk pro mne udělal totéž co pro sebe, také o mého koně se staral jako o svého. Píši to, aby se na věčnou paměť vědělo, že člověk, který vůbec není naší víry, pro mne udělal z lásky k Bohu tolik dobrého. Navíc rozdával velmi rád almužny každému, kdo jej o to požádal, a to opět z lásky k Bohu. (...) Pak mi konečně převyprávěl všechny nebezpečné situace, ve kterých jsme se ocitli a v nichž bych málem přišel o život. Prozradil mi je proto, abych si napříště dával pozor, s jakými Saracény budu cestovat, protože se mezi nimi najdou lidé stejně špatní jako mezi Franky. (...)

Bertrandon de la Broquière: *Zámořská cesta*¹

Muslimové často říkávají, že my, tedy kritikové islámu, „o islámu vlastně nic nevíme.“ Mají pravdu. Pravdou totiž je, že nikdo islámu skutečně nerozumí, a to ani muslimští učenci, ani muslimové obecně. Ani ten nejlepší z jejich kritiků mu skutečně nerozumí. Jediný způsob, jak plně pochopit islám, je být sám Dábel.

Walid Shoebat: *The Case FOR Islamophobia*²

Kniha, kterou právě otevíráte,³ nemá za cíl rozšířit pestrou a dnes již velmi početnou množinu českých titulů věnovaných islámu či rozličným muslimským tématům. Nevěnuje se totiž primárně tomuto nejrychleji

¹ Bertrandon de la Broquière. *Zámořská cesta: Burgundský zvěd 15. století v muslimských zemích* (přeložil a komentářem opatřil Jaroslav Svátek). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, str. 117.

² Walid Shoebat. *The Case FOR Islamophobia: Jihad by the Word; America's Final Warning*. Místo vydání neuvedeno: Walid Shoebat Foundation, 2013, str. iii.

³ Tato kniha byla realizována v rámci výzkumného programu s názvem *Globální konflikty a lokální souvislosti: Kulturní a společenské výzvy* Strategie Akademie věd AV 21.

rostoucím a dnes rovněž nejdiskutovanějšímu náboženství, nýbrž především jeho vnímání nemuslimy, přičemž vzhledem k názvu knihy nepřekvapí, že se soustředí zejména na přístupy negativní. Zaměřuje se tedy na odpor vůči islámu a muslimům, jakož i na jeho český rámec, zahrnující východiska, projevy a především kontextualizaci islamofobie z hlediska několika vědních disciplín. Rovněž přibližuje přesahy islamofobie v rovině politické. Takto rozsáhlé téma si ke svému náležitému zpracování žádá interdisciplinární přístup, a proto se při přípravě této knihy sešel autorský tým rozmanitý po stránce oborové, metodologické i institucionální (viz *O autorech*).

V češtině se dosud fenomén islamofobie dočkal jen velmi omezeného zpracování,⁴ a proto tato kolektivní monografie chce uvést dané téma i jeho přesahy do českého akademického prostředí a zároveň by ráda posloužila jako pomůcka pro všechny, kteří se s tématem islámu a islamofobie setkávají či mohou setkávat ve své praxi, ať již se jedná o orgány státní správy, policejní složky, justiční aparát, pracovníky ve školství a kultuře, bezpečnostní experty, novináře, studenty a jistě mnohé další. Ovšem následující stránky mají ambici zaujmout i ty, které problematika islamofobie oslovila jen z čiré zvědavosti a chtějí si udělat bližší představu o této spletité – a dnes tolik skloňované – problematice. Uvedenému záměru se podřizuje struktura díla i způsob výkladu; autoři se snažili myslet na čtenáře neobdobníky, ale zároveň naplnit požadavky standardně kladené na odborný text.

Jak ještě mnohokrát zazní, málokteré téma ve společenských vědách je dnes tak živé a citlivé, ale zároveň pramálo konsensuální jako právě islamofobie. Nad stránkami relevantních titulů, ať již vědeckých textů či angažovaných polemik, se editor této knihy nepřestával názorně přesvědčovat o tom, jak zásadně se autoři rozcházejí prakticky ve všem, co s islamofobií souvisí. Jistě, o muslimech a islámu lze přemýšlet, hovořit a psát různě, což dnes platí výrazněji než kdy v minulosti. V současné české diskusi, jak vidno, obdobně jako jinde kolem našich hranic, převažují spíše hlasy kritické, odsuzující a – bohužel – nezřídka též urážející, zesměšňující či přímo šířící nenávist.

Kritický a smysluplný diskurz o islámu a muslimech, který se u nás zhruba na přelomu let 2015 a 2016 stal jistým pomyslným „testem

⁴ A to především ve dvou rovinách, islamofobie v politice a mediální vykreslování islámu a muslimů. Většina příslušných titulů je obsažena v bibliografických soupisech na konci kapitol.

občanské zodpovědnosti,⁵ mnohde naprosto selhal – fungoval-li kdy vůbec? – nebo se přímo zvrhnul v populistické žně plné demagogie, štvání či aplikování principu kolektivní viny. Nenávist vůči muslimům se mnohde stala normou. Donedávna nepříliš známé téma se rázem stalo jedním z nejvyhledávanějších. Deficit poznání i osobních zkušeností v tomto směru zpravidla zanikl v záplavě emocí a adrenalinu vyvolávaných všemožnými polemikami „na muslimskou notu“, od panelových diskusí na fakultách, přes různé mediální přestřelky, až po nekonečné hádky na sociálních sítích či rozmanitou lidovou konspirační tvořivost v temnějších zákoutích českého internetu.

V uplynulých letech jsme se mnohokrát nestačili divit, kolik rozbouraných emocí se v zemi s jen nepatrnou muslimskou menšinou najednou vynořilo, ale především kolik vzdělaných a jinak kriticky smýšlejících jedinců se v rámci polemik o islámu bylo ochotno „přepnout do jiného modu“, aby následně přitakávali lžím a prokazatelným nesmyslům. Na mnohé z těchto stereotypů, předsudků, hoaxů, nepravd či polopravd budeme v této knize narážet, přičemž ony nepravdy či polopravdy bývají v médiích nezřídka prezentovány jako „alternativní pohledy“ a širitelé bludů si zvykli zaštiťovat se bojem „proti politické korektnosti.“ Právě tato dvě slovní spojení snadno najdeme jako společný jmenovatel pod mnoha současnými českými spory kolem islámu. Stále více se tak může zdát, jako by u debat o muslimech neplatilo pravidlo, že v serióznější rovině polemik je možné a hlavně žádoucí dokázat rozlišovat názory a fakta, a především, že přinejmenším část výroků o islámu a muslimech lze spolehlivě verifikovat.

Navzdory veškerým vymoženostem informačního věku, některé z tezí, jež se o islámu a muslimech šíří ve zdejším veřejném prostoru, a to včetně mainstreamových médií, jakoby vypadly ze středověku. Ten jsme si zvykli pokládat za temný, plný předsudků a neznalosti, což má vyniknout zejména tvář v tvář dnešku, o jehož vyšší racionalitě býváme zpravidla přesvědčeni. Motto této úvodní kapitoly bylo zvoleno záměrně poněkud provokativně, aby nám tento obvyklý dojem aspoň trošku relativizovalo. Středověký burgundský zvěd, z jehož svědectví o cestách po nepřátelském, tedy muslimském, území pochází první citace, napsal

⁵ Takto se jmenovala jedna z mnoha debat na téma české vyhraněné atmosféry kolem islámu, kladoucí si mj. otázku, zda jde pouze o „mediální bublinu“, nebo spíše o „počátek sebenaplňujícího se proroctví“. Viz <http://www.informuji.cz/akce/praha/61621-debata-na-tema-islam-jako-test-obcanske-odpovednosti/> (navštíveno 2. 9. 2016).

něco, za co by v současnosti na Facebooku patrně sklídl osočení z „islamofilie“, „sluníčkářství“ či, v lepším případě, nedostatku vlastenectví a tak podobně. A patrně by se stal terčem nenávisti. Řada středověkých propriet dnes slaví v islamofobních kulisách nečekaný – a o to triumfálnější – comeback (jak nás přesvědčí obsažná kapitola Daniela Křížka).

Druhý citát, volně navazující na svého předchůdce v duchu, „jak daleko jsme se dostali od středověku“, pochází z díla protiislámského aktivisty Walida Shoebata. Ten nepatří k těm odpůrcům islámu, kteří by příliš teoretizovali, a pro silný výraz také nejde daleko. Původem napůl Palestinec žijící v USA se s islámským prostředím rozešel nejradikálnějším možným způsobem – islám, jako účinný software, pokládá za vtělené zlo, muslimy pak za ty, kteří mu mají zajistit světovládu a odpůrce islamofobů za jejich přirozené pomocníky. Plány na islamizaci, včetně jejich konspiračních aspektů, procházejí celým Shoebatovým dílem a jeho nekompromisní přístup, zdá se, slaví úspěchy, což se nedá říci o řadě vůči islámu kritických autorů, kteří se snaží diferencovat a nemalovat černobílými barvami.

Ale aby nedošlo k nedorozumění hned na úvod: Antipatie či odpor vůči islámu nejsou mnohde důsledkem předsudků či xenofobního smýšlení, často jen vyplývají z nedorozumění, nepochopení, nikoliv nutně zlé vůle. Neboli slovy Luboše Kropáčka: „Mnoho otázek, s nimiž se musíme v napětích naší doby vyrovnávat, je kladeno tak, že již od prvního hvizdu tlačí diskusi na slepou kolej neporozumění. Vycházejí z paušálních zobecnění klíčových termínů, jež nejsou *de facto* vnímány jednoznačně ani mezi muslimy, natož pak v našem prostředí, kde se velmi často ozve upřímné přiznání, že o islámu vlastně skoro nic nevíme.“⁶ Slyšíme-li ve veřejném prostoru znít dnes tak často skloňovaná slova islamismus, šarí‘a nebo džihád, vyplatí se tento bod si připomínat o to důrazněji.

Rozvoj vzdělanosti spolu s dříve netušenými možnostmi informačního věku by měly přinášet šíření znalostí a odstraňování předsudků i bludů všeho druhu. Není tomu tak a na otázku *proč* se, alespoň v případě islámu a muslimů, pokoušejí nabídnout odpověď i autoři této knihy. Snaží se, mimo jiné, o zamyšlení z různých úhlů pohledu nad tím, proč v současnosti tolik spoluobčanů je ochotno veřejně projevovat či sdílet nenávist vůči lidem, které neznají a o jejichž náboženství zpravidla vědí pramálo, a proč vzdělaní a jinak kriticky smýšlející lidé, jde-li o islám, najednou

⁶ Ondřej Beránek a Bronislav Ostřanský (eds.), *Stíny minaretů*, 159.

na internetu oceňují kdejaký průhledný hoax, který ovšem potvrzuje to, co už stejně dávno vědí. A především, proč se z debat o muslimech tak závratně snadno vytrácí lidský rozměr, jenž ve své výpovědi v mottu této části zmínil člověk, jehož nelze podezírat z „pseudohumanismu“ či „relativizování“, a to křesťanský špión z 15. století putující napříč Blízkým východem. Tedy tentýž, byť frázovitě znějící, lidský rozměr, na který dnes v případě muslimů tak snadno zapomene mnohý intelektuál a humanista, když je, přesně v duchu oblíbené „disciplíny“ dnešních internetových diskusí, s dech beroucí lehkostí sám zredukuje na pouhopouhé nositele idejí. Ale jakých idejí? A jak k tomu vůbec došlo?

Ano, jak častokrát zaznívá, není tomu dávno, co islám a muslimové přitahovali zájem vcelku nepříliš početné množiny lidí, převážně vědců, publicistů, novinářů a cestovatelů. Dnes je tomu zcela jinak. Zajímat se o islám je běžné a rozšířené – a pokud se člověk o toto náboženství nezajímá, tak má na něj většinou alespoň nějaký názor, zpravidla vyhraněný. Těch, kdo se o islám a muslimy ani nezajímají a ani na ně nemají žádný názor, patrně není mnoho. Ohromný nárůst zájmu o vše islámské či muslimské s sebou přinesl kvantitativní rozšíření knižní nabídky, článků v novinách i časopisech a především textů dostupných na internetu. Bylo by svůdné očekávat, že stále větší informační možnosti přinesou nárůst povědomí o islámu a posunou úroveň zdejších debat o trochu výše. Opak je pravdou, protože představy podstatné části české veřejnosti jsou zatíženy množstvím zkreslení, nepravd či polopravd o islámu, čemuž odpovídá i stav polemik na dané téma. V tomto ohledu v mnohém následujeme Západ, ale často jsme zcela jedineční (následující kapitoly přinášejí příklady z obou stran). Ve vztahu k islámu (a to platí i obecněji) lidé často nehledají seriózní zdroje informací, nýbrž to, co je beztak utvrdí v jejich názorech. Na internetu to jde snadno.

Mediální a politické přesahy polemik o islámu nás rychle přesvědčí, že již dávno nejde o tematiku vzdálenou, exotickou či dokonce marginální. Naopak, v Česku, které je ve srovnání s většinou států Evropské unie nejméně poznamenané vlivy islámu a přítomností muslimů, bývá islám zpravidla vnímán jako téma žhavé, kontroverzní, v každém ohledu vyvolávající emoce.⁷ Zdejší muslimové i nemuslimové, zastánci i odpůrci islámu, odborníci i aktivisté se tak kolem islámu často střetávají a ještě

⁷ Blíže k přehledu islamofobní agendy napříč Evropou, viz Enes Bayrakli – Farid Hafez, *European Islamophobia Report 2016*.

častěji míjejí, přičemž společným jmenovatelem mnoha sporů bývá právě termín islamofobie.

Do nedávna málo známý novotvar dnes plní zpravodajství, byť na tom nejzásadnějším, tedy jeho oprávněnosti a smysluplnosti, nepanuje dodnes shoda. Pojem sám se stal pomyslným duchovním kolbištěm – a o tom, jak k tomu došlo, pojednává úvodní kapitola této knihy. Muslimové zkrátka vyvolávají u nemuslimů (a někdy především u muslimů jiného smýšlení) silné emoce, jež se tu a tam nezastaví v rovině argumentací. Současné vzednutí xenofobních nálad souvisejících s migrační krizí jen obnažilo mnohé dlouhodobější problémy, zároveň však nastínilo nové otázky, jež se nedaří uspokojivě řešit. Předně jde o alarmující nárůst nenávistných projevů na internetu a stále více i v reálném životě, jemuž se mnozí snaží aktivně čelit, ať již jde o veřejně známé osobnosti či občanská sdružení a projekty. Problematicke zločinů z nenávisti v souvislosti s islámem se věnuje samostatná kapitola.

Polemiky o islámu běžně mívají další přesahy, kupříkladu na téma svoboda slova nebo budoucnost Evropy. Debaty o muslimech se k nim stácejí jaksi přirozeně. Mnoho papíru již bylo popsáno na téma radikalizace či polarizace společnosti a otázky reálného využití existujících právních nástrojů pro postihování podněcovatelů k nenávisti i nadále rozdělují jak veřejnost, tak právníky. Islamofobním projevům se zkrátka u nás daří a míra společenské tolerance vůči nim je zde ve srovnání s jinou xenofobní agendou (viz například protižidovské či protiromské výroky a aktivity) výrazně vyšší, což lze dokladovat na mnoha konkrétních případech. Na tento bod opakovaně upozorňují zahraniční pozorovatelé, diplomaté z muslimských států i mnozí čeští aktivisté. Vzhledem k tomu, že boj proti islámu u nás probíhá hlavně na internetu, zejména na Facebooku (s reálnými muslimy se totiž protiislámští aktivisté většinou ani nepotkají), mezi pestrou škálou jeho projevů v kyberprostoru řadíme například kyberšikanu, vytváření seznamů nepřátel, organizované spamování zaměřené na muslimské či „islamofilní“ cíle a tak podobně.

Odpor proti muslimům v českém prostředí jistě v mnohém souvisí s averzí vůči Arabům, kteří dnes tvoří méně než čtvrtinu celkového počtu muslimů (a v českém prostředí pak méně než polovinu místní muslimské komunity). Vedle Romů již tradičně Arabové obsazují nejnižší příčky ve zdejších sociologických šetřeních věnovaných míře oblíbenosti jednotlivých národů a etnik. Odpor vůči islámu mohou výrazně utvrdit i silně medializované události, jež sice nemají žádný přímý náboženský rozměr,

ale s islámem si je čtenáři spojují jaksi „intuitivně“. Názným příkladem budiž opakované demonstrace v lázních Teplice proti tamní, prý nepořádné a hlučné, arabské klientele, které se nesly pod heslem „odporu proti islamizaci.“⁸ Pravidelná vzedmutí emocí přinášejí též pokusy arabských podnikatelů investovat v Česku do nemovitostí (například Lázně Bělohrad nebo obec Modlany u Teplic).⁹ Pro úplnost dodejme, že mnohé „muslimské kauzy“ zdejších médií mají jeden, očekávatelný, společný jmenovatel, a tím je takzvaná okurková sezóna, což názorně dokladují bouřlivé spory o burkiny na českých koupalištích z léta roku 2017.

Již zde zaznělo, že v mnoha rysech český odpor proti islámu následuje západoevropské tendence. To se týká zejména takzvaných bojů o mešity nebo organizovaného odporu proti výrobkům označeným značkou *halál* (anti-halal movement). Arabské slovo *halál* označuje vše, co je muslimovi povoleno (hlavně potraviny), opak je *harám*, což značí zakázané a zároveň hříšné. Vzhledem k tomu, že se označení *halál* objevuje na obalech potravin, mimo jiné na masových výrobcích, protiislámstí aktivisté jej běžně zaměňují s pojmem *dhabíha* (porážka dle islámských pravidel) a pranýřují jej jako údajný projev muslimského barbarství. Tažení „proti halálu“ občas slaví úspěch (viz dočasné stažení „halál kuřat“ z obchodního řetězce Billa z roku 2014 nebo medializovaný, byť v reálu nepřilíš patrný, bojkot paštik firmy Hamé).¹⁰

Vzhledem k rostoucí oblibě konspirací všeho druhu bychom zde neměli opomenout ani různé skryté plány na islamizaci, které mnohdy nevyplývají ani tak z úmyslného splétání tajných nitek, ale spíše z nepochopení islámských reálií. Připomeňme si třeba rozšířené přesvědčení, že muslim smí lhát nemuslimovi, přinese-li mu to prospěch (což se údajně skrývá pod slovem *taqíja*), pročez je prý přípustné nemuslimům představovat islám tak, aby to bylo posluchačům po chuti, a to bez ohledu na jeho skutečné učení. Důsledná aplikace tohoto tvrzení dokáže spolehlivě zablokovat jakoukoliv rozpravu muslimů s odpůrci islámu, neboť pokud by se mohly obě strany vůbec v něčem shodnout, bude to

⁸ Viz např. http://usti.idnes.cz/demonstrace-dsss-teplice-0he-/usti-zpravy.aspx?c=A140927_184738_usti-zpravy_hro (navštíveno 11. 8. 2016).

⁹ Viz např. <http://www.krajseklisty.cz/ustecky-kraj/okres-teplice/6230-muslimske-zeny-v-habitech-ovesene-zlatem-cupitajici-dva-kroky-za-muzem-restaurace-s-arabskymi-nazvy-lidske-vykaly-na-chodnicich-teplice-zazivaji-arabsky-najezd.htm> (navštíveno 11. 8. 2016).

¹⁰ Viz např. http://ekonomika.idnes.cz/vyrobce-cerealii-emco-celi-kritice-odpurcu-islamufvz-ekoakcie.aspx?c=A150108_174702_ekoakcie_ozr (navštíveno 11. 6. 2016).

vždycky důsledkem domnělé přetvářky muslimů. A na lži těžko stavět něco trvalého. Což samozřejmě neznamená, že by v realu spousta muslimů nelhala, stejně jako lze spousta nemuslimů.

Oblíbenou disciplínu islamofobních aktivistů tradičně představuje hledání toho „pravého islámu“. Skutečnost, že například projevy muslimů akademiků bývají na hony vzdálené rétorice protagonistů džihádistických uskupení, pak bývá nezřídka vykládána tak, že ti první „mlží“, zatímco druzí představují „pravý islám bez příkras“. S tím ostatně souvisí i rozšíření zmíněných představ o povoleném lhaní nevěřícím. Tato zavádějící idea je v jistém smyslu nenahraditelná: Dokáže totiž islamofobovi spolehlivě vysvětlit rozpor mezi děsivými vyčtenými představami o muslimech a s nimi zpravidla nepříliš korespondující realitou, pokud tedy dotyčný nějakého muslima vůbec kdy potká.

Islám se v Česku z příhrádky „exotické“ přesunul do rubriky „aktuální“ snad příliš rychle, čemuž mnohdy neodpovídají znalosti těch, kdo by měli dění ze světa islámu zprostředkovávat, tedy novinářů a publicistů. V tomto ohledu u nás existují až propastné rozdíly; na jedné straně stojí osobnosti, které se na islámskou či blízkovýchodní problematiku dlouhodobě zaměřují, čemuž odpovídá jejich hluboká erudice i široký rozhled, na druhé straně najdeme množství žurnalistů těžících z konjunkturálního tématu, ve kterém se navíc mylná tvrzení i vyslovené hoaxy tak snadno ztratí, jejichž alarmistická agenda se jim vyplácí a čtenost roste. Pozorný čtenář si jistě lehce domyslí konkrétní příklady z obou stran.

V kontextu bouřlivých debat o islámu zůstávají česká média často bezradná, a proto se jejich snaha víceméně soustředí na eliminování extrémů, u čehož také mnohdy zůstává. Snaží se postupovat cestou co nejmenších škod, čehož – jak se mylně domnívají – mohou dosáhnout zaujímáním středové pozice. Jinými slovy, zprůměruje se zastánce islámu s jeho odpůrcem a výsledkem pak bude mediálně použitelný výstup, jenž nikoho neurazí. Připočteme-li k tomu fakt, že mezi zastánce islámu běžně média řadí s naprostou samozřejmostí též odborníky, kteří se jím profesně zabývají (religionisty, orientalisty, sociology či politology), pak výsledný obrázek není právě povzbudivý.

Na verifikaci informací o islámu se přitom často rezignuje již předem, jako by to ani nebylo možné. A tak se může zdát, že zde máme velké množství různých, často protikladných, leč v zásadě rovnocenných stanovisek, a čtenář (divák, posluchač) si může sám vybrat dle vlastního gusta. Odborník pokoušející se opravovat věcné nesmysly šířené o islámu se

tak dostává do pozice „majitele jiného názoru“ a jím opravená pochybení jsou zase vnímána jako „jiný pohled“, jehož validita se měří jen počtem čtenářů, kterým potvrdí to, co už stejně vědí. Do téže roviny, jak se může snadno jevit, se pak dostávají experti i štváči – vždyť každý má přece svůj vlastní pohled na islám, a to stačí. České polemiky kolem islámu jsou zkrátka neutěšené a tato kniha by alespoň drobným dílem chtěla přispět k jejich nápravě.

„Muslimská hrozba“ děsí, ale zároveň spolehlivě zvedá čtenost či sledovanost, a tak mnohde lze jen velmi těžko odlišit, kde končí mechanický přístup bulváru hledající atraktivní témata, a kde začíná systematický a ideově konzistentní postoj preferující islamofobní agendu v rovině celého periodika (webu, stanice). Na druhou stranu však třeba dodat, že s tím, jak vyhraněných textů (proslovů, videozáznamů) o islámu přibývá, je i v tomto segmentu stále obtížnější něčím zaujmout. Toho lze docílit například vypjatou rétorikou, soustředěním se na mezní případy či obecně silnými slovy, což platí rovněž pro „muslimskou kartu“ v české politice, kde otrlé novináře dnes zaujmou jen opravdu bizarní počiny a extrémní výroky (viz například navrhované venčení pejsků kolem mešity Tomia Okamury a Jiřího Kobzy, silná slova advokátky Kláry A. Samkové, nenávistné výroky Martina Konvičky, předvolební strašení burkami ex-poslankyně Jany Volfové, či spiklenecké eskapády Adama B. Bartoše).¹¹

Jak podrobně rozvádí ve své kapitole Ivan O. Štampach, výchozí diskurs k odporu vůči islámu a muslimům bývají rozmanitá, a to u nás i v zahraničí. Velký zájem o islám a související problematiku, jakož i jeho narůstající potenciál politický, již objevili čeští politikové a veřejní činitelé, od komunální roviny, přes zákonodárce až po hlavu státu Miloše Zemana.¹² Politické přesahy islamofobie u nás mohou, s drobnou nadšátkou, snadno připomínat ponurý seriál, jehož poslední díl není zdaleka v dohledu. V této souvislosti dlužno připomenout důležitý otazník:

¹¹ Bartošova nenávistná rétorika proti muslimům se prolíná se silným antisemitským étosem. Ve svých konspiračních úvahách se dostává až k pojetí islamofobie jakožto židovského spiknutí, které má skrze soustavné rozvíjení nenávisti vůči muslimům napomoci izraelským mocenským zájmům – což však Bartošův odpor vůči islámu nikterak nezmenšuje. Viz např. článek *Komu vděčíme za islamizaci*, dostupný na <http://eurabia.parlamentnilisty.cz/Articles/6922-komu-vdecime-za-islamizaci.aspx> (navštíveno 5. 8. 2016).

¹² Blíže k protiislámským výrokům Miloše Zemana, viz Daniel Topinka (ed.), *Muslimové v ČR: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*, 266–267.

U řady politiků můžeme jen spekulovat, zda jejich odpor vůči islámu vyplývá z přesvědčení, nebo jde o čirý pragmatismus a oportunismus. Ale patrně ani nemá příliš smysl přemítat, co je horší, zda předsudky smíšené s dávkou nenávisti nebo sofistikovaně balený oportunismus vydávaný za „zdravý rozum“ nebo „pud sebezáchovy“.

Obecně v České republice stále platí, že vymezování se vůči muslimům ze strany politiků obvykle primárně nesouvisí s děním ve zdejší malé muslimské komunitě, nýbrž vyplývá z pohnutých událostí ve světě islámu, smím-li použít tuto paušalizující zkratku. Obavy z „anti-civilizace“ (slovy prezidenta Zemana, jehož autorita má na zdejší protiislámský diskurz zcela zásadní vliv)¹³ tak vyvolávají hlavně tragické události na Blízkém východě a teroristické útoky na Západě. Snaha hledat nepřítel na domácí muslimské scéně je příznačná spíše pro politiky, kteří naplno vsadili na islámskou kartu (slovy Miroslava Mareše jde o „protiislámskou politiku monotematickou“).¹⁴ Jejich soustředění se na islám je příznačné, na rozdíl od většiny, pro niž představují muslimové jedno z mnoha atraktivních témat. Alarmující ignorance ve věci základů náboženství bývá nezřídka kombinována s detailní znalostí různých „muslimských kauz“ zevrubně rozebíraných na internetu. Politikové se snaží zaujmout k islámu stanoviska, poněvadž islám se stal tématem v boji o voliče. Již dávno nejde jen o subjekty či osobnosti na pokraji politického spektra.

Vedle politiků se islámu věnují i početní aktivisté. Velký význam při popularizaci odporu proti islámu měla facebooková platforma *Islám v České republice nechceme*.¹⁵ Ta se na jedné straně objevuje v souhrnných zprávách Ministerstva vnitra o extremismu,¹⁶ ovšem na druhé straně zaznamenala citelné úspěchy, neboť se jí podařilo získat na zdejší politické i mediální scéně mnoho vlivných zastánců. Čtenář těchto řádek bude jistě moci lépe posoudit, nakolik jde o časově podmíněné vzednutí emocí, které již vyčerpalo zdejší možnosti, nebo naopak o počátek nového trendu. V současnosti (jaro 2017) lze sledovat, jak se odpor

¹³ Viz např. http://www.lidovky.cz/islam-je-anticivilizace-mini-zeman-dt0-/zpravy-domov.aspx?c=A110707_153002_In_domov_ogo (navštíveno 3. 9. 2016).

¹⁴ Miroslav Mareš a kol., *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*, 5–6.

¹⁵ T. č. (3. ledna 2017) Facebookem odstraněná, stejně jako některé další islamofobní stránky.

¹⁶ Viz např. <http://manipulatori.cz/ministerstvo-vnitra-islamofobni-a-protimigrantske-nalady-jsou-hlavnim-tematem-extremistu/> (navštíveno 3. 9. 2016).

proti islámu, který ještě nedávno dokázal vyhnat do ulic stovky demonstrantů, ocitá za zenitem. Zda jde spíše o důsledek přesycení tématem (těžko bojovat proti islámu v zemi, kde muslimů není mnoho a migranti se jí obloukem vyhýbají), nebo následek dlouhodobějších personálních třenic mezi vůdci zdejších organizovaných islamofobů, to lze v tuto chvíli těžko posoudit.

Zároveň však gradující xenofobní rétorika spolu s agresivními výpady proti jejím oponentům vyvolala četné veřejné protesty.¹⁷ Jak političtí komentátoři stále častěji připomínají, dochází k pozvolné polarizaci společnosti. Ovšem bez ohledu na to, jak se situace bude nadále vyvíjet, již nyní je zřejmé, že pro Česko se islám i migrace staly katalyzátory mnohem širších ideových střetů.

Jak již zde zaznělo, v Česku se boj proti islámu odehrává především v kyberprostoru. Bylo by však chybou přisuzovat těm, kteří dnes a denně na internetu sdílejí texty proti muslimům, a priori xenofobní, rasistické či dokonce fašizoidní sklony. Ještě větším omylem by však bylo nevidět, že mezi nimi nemálo xenofobů a rasistů spolehlivě najdeme. Bylo by chybou cítit empatii k neustále osočovaným muslimům a necítit ji k těm, kteří na základě kusých útržků z médií a internetu mají z muslimů prostě strach. Vzhledem k tomu, v jakých souvislostech dennodenně na islám narážejí, se ani není čemu divit. Jistě by bylo možné konfrontovat, bod po bodu, závěry sociologických šetření věnovaných zdejším muslimům¹⁸ s jejich mediální reprezentací – ale zároveň je třeba si připomenout, že množství čtenářů (diváků, posluchačů), které osloví oba druhy výstupů, je zkrátka nesouměřitelné.

Střety kolem islámu dnes v Česku probíhají na mnoha frontách i mnoha formami: Od zástupů internetových debatérů hledajících na sociálních sítích spřízněné duše, přes počiny institucionální (viz zřízení brněnského Centra pro studium politického islámu aktivisty Billa Warnera), od facebookových uskupení typu *Islám v České republice nechceme*,¹⁹ až po mezinárodní sdružení monitorující islámské dění a varující

¹⁷ Jedním z nich byla výzva Vědci proti strachu a lhostejnosti, která se dočkala vydatné medializace i řady rozhořčených odpůrců. Viz <http://www.vyzvavedcu.cz/> (navštíveno 19. 9. 2016).

¹⁸ Vřelé doporučení si zaslouží Daniel Topinka (ed.), *Muslimové v ČR: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*.

¹⁹ Vedle zmíněné facebookové platformy mají též vlastní webové stránky www.ivcrn.cz (navštíveno 3. 9. 2016).

před muslimy (například webové stránky *Jihad Watch*²⁰ nebo *Gates of Vienna*).²¹ Od poslanců, kteří objevili hrozbu islamizace a uvědomili si ohromný potenciál debat o islámu,²² až po obskurní zákoutí internetu.²³ Virtuální prostor je dynamický, informace rychle zastarávají a řada protimuslimských uskupení má jen jepičí trvání (viz několik iniciativ spjatých se jménem Martina Konvičky, z nichž se do mediálního povědomí nejvíce dostal Blok proti islámu) či mizivý reálný ohlas (mnoho islamofobních iniciativ se rodí na Facebooku, kde mnohde také vyhasnou, aniž by kdy překročily jeho rámec). Pro spoustu politiků či publicistů navíc představuje vymezení se vůči islámu krátkodobou záležitostí spojenou zpravidla s konkrétní událostí (volby) či dílčím sporem (jako pře o muslimské šátky či spory o výstavbu mešity). Následující kapitoly se opírají o studium rozsáhlé a místy značně bizarní kazuistiky, ovšem nerady by na ní ustrnuly.

Dnes máme v češtině k dispozici celou řadu protiislámských titulů, ať již překladových, či původních (o zákopech informační války bude pojednáno v následující kapitole). V procesu „demaskování islámu“ hrají významnou roli odpadlíci od islámu, z nichž mnozí úspěšně přitahují zájem médií. Ve skromnější míře obdobné zpovědi „z nitra islámu“ najdeme i na českém internetu, kde svou dramatičností dokáží oslovit četné diváky. Lidový náhled na islám a muslimy ovlivňuje rovněž takzvaná orientalizující beletrie, kam lze volně zařadit též všemožné tituly na téma žena a islám.²⁴ Patří sem knihy podnětné, jež mohou čtenáře poučit i obohatit, ale i tituly pochybné provenience. Příběhy, v nichž se citlivá a křehká žena sráží s neúprosným světem formovaným ještě neúprosnějším náboženstvím, zpravidla mívají vše, co správný bestseller

²⁰ Viz <https://www.jihadwatch.org/> (navštíveno 5. 8. 2016).

²¹ Viz <http://gatesofvienna.net/> (navštíveno 5. 8. 2016).

²² Viz např. <https://www.novinky.cz/domaci/403846-na-seminari-o-islam-u-samkova-vyhlna-svym-projevem-muslimy-ze-salu.html> (navštíveno 5. 8. 2016).

²³ Viz např. <http://protiproud.parlamentnilisty.cz/duchovni-svet/2382-prokleti-sveta-jmenem-islam-nikdy-nebyl-neni-ani-nebude-nabozenstvim-miru-109-versu-prikazujicich-nase-zniceni-nevyvratitelne-dukazy-jeho-nasilne-povahy-neustane-dokud-nepokori-cely-svet-jeden-a-pul-miliardy-lidi-ma-prikazano-nas-vyhledit.htm> (navštíveno 5. 8. 2016).

²⁴ Tuto rozsáhlou produkci si můžeme pracovníě rozdělit podle toho, jak se ona sama prezentuje, na dva segmenty, „beletristickou fikci“ a „skutečné příběhy“. Dobře se prodává patrně obojí (jinak by nevycházelo tolik příslušných titulů), byť tu a tam najdeme ukázky tohoto žánru i v Levných knihách. Čítankovým příkladem z druhé kategorie budiž kniha Evy Urbaníkové *Ztracené: Skutečné příběhy žen, které milovaly muslima*.

potřebuje: atraktivní kulisy, dramatický děj a především konflikt, který je natolik vyhrocený, aby čtenáře vtáhnul do děje, ale ne zcela zřetelný, aby ponechal prostor obrazotvornosti. K vyhledávaným titulům patří odhalení ze zákulisí muslimských extremistů a teroristů, spojená často se špionážní nebo konspirační tematikou i akčním narativem.

Dnešní protiislámský étos není ničím novým, byť v kontextu počátku třetího milénia může svou jadrností překvapit. Historie českého odporu vůči islámu sahá do samých počátků našich kontaktů s tímto náboženstvím. Dnešní stereotypy o muslimech mají vskutku na co navazovat, jak dokladuje i kapitola Daniela Křížka. Raně novověké filipiky proti Turkům (tehdejšími slovníkem saracénům, hagarénům, izmaelitům, mohamedánům, pohanům aj.) neodmyslitelně patří k našemu staršímu písemnictví a nejznámější z nich, kniha *Antialkorán* pana Václava Budovce z Budova, se dostala do širokého povědomí.

Jak výstižně napsal český orientalista (a muslim) Petr Pelikán, „neměli bychom si namlouvat, že by byl kdy v historii vztah Čechů k islámu a k muslimům nějak přehnaně bratrský. (...) Můžeme zajisté zdůrazňovat, kolik století se na lékařské fakultě Karlovy univerzity vyučoval Ibn Sínův *Kánon lékařství* nebo že bychom bez muslimských Arabů neměli algoritmus, alkohol ani spoustu dalších vymožeností začínajících na al-. Dokud však bude *Babička* Boženy Němcové povinnou školní literaturou, bude nám její pes Sultán trapně připomínat, že v temných dobách, kdy jsme ještě neznali politickou korektnost, jsme dávali pejskům na potupu muslimům jména jejich světců jako Alík (Alí), Hasan nebo podle samotné prorokovy paní matky Amina.“²⁵

Protiislámské polemiky u nás vstoupily do širšího povědomí především s rozvojem sociálních sítí, přesto bychom neměli zapomínat na to, že počátky soudobého odporu vůči islámu se pojí již s prvními lety po roku 1989, kdy znovuzískaná svoboda a otevření hranic vedly k uvolnění stavidel ve všech ohledech. Tehdy došlo rovněž k přehodnocení československé zahraniční politiky z dříve jednoznačně protizraelského kurzu do polohy obrácené o sto osmdesát stupňů. Počátky veřejně proklamovaného odporu vůči muslimům tak v Česku souvisejí s protiarabskými prezentacemi zastánců Izraele. Ostatně izraelsko-palestinský konflikt má, přestože nejde o střet náboženský, významné místo v českém diskurzu o islámu dodnes.

²⁵ Ondřej Beránek a Bronislav Ostřanský (eds.), *Stíny minaretů*, 226.

Mapování soudobého českého odporu vůči islámu by bylo jistě barvitě.²⁶ Úvodní kapitoly by se pojily ke štvavému internetovému projektu Eurabia.cz. Jako výsměch (a zároveň doklad, jak se debaty o islámu za ta léta vyhroutily) dnes působí formulace záměru webu z rubriky *O nás*, který si jeho autoři před více než deseti lety předsevzali: „Vytkli jsme si za cíl pravdivě informovat o rostoucím nebezpečí, které představuje plíživé pronikání islámu do Evropy. Nikoliv však ve smyslu jakékoliv nesnášenlivosti – důrazně se distancujeme od rasismu, xenofobie, náboženské i národnostní nenávisti. *V žádném případě nehodláme muslimy „házet do jednoho pytle“, řečeno tradičním českým úslovím.* (zvýraznění kurzívou B. O.) Uvědomujeme si, kolik z nich jsou poctiví, čestní občané evropských států.“²⁷

Islamofobním průkopníkem na zdejších knihkupeckých pultech se stal spis *Proč nejsem muslim* autora skrývajícího se pod pseudonymem Ibn Warraq (doslova „Syn antikváře“ či „kopisty“).²⁸ Boj proti islámu v Česku má i své institucionální kapitoly; od založení obskurního občanského sdružení AntiMešita aktivisty z Hradce Králové Valentina Kusáka, přes masovou (a dnes již zrušenou) facebookovou skupinu *Islám v České republice nechceme*, která boj proti islámu zpopularizovala, až po skličující výjev hlavy státu stojící na jednom pódiu s vůdcem českých islamofobů při příležitosti oslav 17. listopadu v Praze na Albertově uběhlo nemnoho let. Pomyslnou výkladní skříň českého odporu vůči islámu představuje vedle sociálních sítí hlavně zdejší „blogosféra“. Vědomí, že postavit se proti islámu je nejen přirozené, ale též argumentačně snadno ospravedlnitelné, je jistě svůdné, a tak řada zdejších blogerů a blogerek zaměřujících se, více či méně, na islám a na muslimy sehrává významnou roli v procesu racionalizace islamofobie.²⁹

Psát dnes o islamofobii, jak se může zdát z internetu či veřejných debat, zavání aktivismem a ať již se autoři této knihy snažili sebevíce držet v rámci mantinelů vlastních odborností a metodologických daností,

²⁶ K historii protiislámské politiky v České republice, viz Miroslav Mareš a kol., *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*, 75–80.

²⁷ Viz <http://eurabia.parlamentnilisty.cz/ShowContent.aspx?id=10> (navštíveno 2. 2. 2017).

²⁸ Protiislámské literatuře v češtině se věnuje samostatná podkapitola Bronislava Ostránského.

²⁹ Ze zdejších blogerů a blogerek, více či méně umanutých islámem, viz např. <http://luka-slhotan.blog.idnes.cz/>, <http://www.parlamentnilisty.cz/profily/Doc-Martin-Konvicka-Ph-D-104562>, <http://vojtekova.blog.idnes.cz/>, <http://tomaspicel.blog.idnes.cz/>, <http://radosa.blog.idnes.cz/> (vše navštíveno 2. 2. 2017) a mnoho dalších.

podobnému náhledu se – v kontextu dnešní zjitřené společenské citlivosti na všechno, co se islámu týká – patrně stejně nevyhnu.

V úvodní kapitole *Islamofobie jako koncept i kolbiště* se **Bronislav Ostřanský** pokusil předestřít teoretický rámec potřebný k dalším výkladům, zahrnující spory o koncept i termín islamofobie, její původ, východiska, povahu, projevy i typologizaci, přesahy a souvislosti, jakož i pokusy o její ideologické ospravedlnění, příslušné písemnictví a tak podobně. A vedle představení relevantních pohledů předních odborníků se tato kapitola snaží přiblížit i názory a postoje těch, kterých se týká především, tedy odpůrců islámu.

Na tuto část navazuje stať **Daniela Křížka** nazvaná *Vývoj západních představ o islámu a muslimech: o stereotypech a předsudcích*. Neklade si za cíl rozebírat a uvádět na pravou míru nesčetné množství současných schémat na muslimské téma, nýbrž zasadit, a to pohledem kulturního antropologa, danou problematiku do náležitého duchovního kontextu. Bez správného porozumění tomu, jakým způsobem jsou (byli) muslimové mezi nemuslimy prezentováni a vnímáni, totiž nelze pochopit ani to, jaké emoce (postoje, reakce atd.) dnes vyvolávají. Tato kapitola je tudíž pomyslným klíčem k dalším pasážím a souvislostem.

Kapitola **Zory Hesové** *Problém islám: Vrstvy protiislámských diskurzů a jejich kontext* v úvodních pasážích v mnohém rozvíjí východiska představená v kapitole Bronislava Ostřanského, těžiště jejího výkladu však spočívá v pečlivém nástinu vývoje vnímání islámu a muslimů nemuslimskými západoevropskými většinami. Autorka, na příkladech napříč západní Evropou, věcně přibližuje konstitutivní prvky několika etap, jimiž prošlo tamní vnímání muslimských „Jiných“, a to od konfrontačního „orientalistického diskurzu“ osmdesátých let minulého století, založeného na tématu civilizace, až po soudobý „proti-islámský diskurz“, postavený na konceptu islámu jakožto nepřátelské ideologie.

Ze západního kontextu do aktuálních českých souvislostí nás uvádí kapitola pod názvem *Motivace islamofobních (antiislamistických) postojů zejména v České republice a přínos religionistiky k jejich analýze*, jejíž autor **Ivan O. Štampach** se věnuje tématu duchovních východisek současných českých protiislámských aktivistů. Dokazuje, že odpor proti islámu u nás může spojovat jinak ideově i sociálně velmi rozmanité aktéry, a také rozvádí, proč je tak potřebné snažit se jejich motivacím porozumět. Jak výstižně píše, „to, že protiislámský radikalismus je politicky úspěšný jen částečně, neznamená, že veřejná diskuse je zbytečná.

Z hlediska občanských principů je třeba se s těmito tendencemi vyrovnat. Pro správnou a, pokud možno, účinnou argumentaci ve prospěch českého právního řádu v evropském kontextu je nutno sledovat motivy protiislámských postojů. Pokud za odmítáním islámu nerozlišíme důvody, pro které je islám odmítán, mohou se diskusní stanoviska míjet a půjde o protisměrné monology.“

Přesahy islamofobie do politické sféry, přesněji do jejích extrémních poloh, mapuje **Miroslav Mareš** v kapitole *Islamofobie a extremismus v České republice*. Islamofobové, obecně, bývají na označení za extremisty hákliví a ani vztah zdejších extremistů k islamofobii není zdaleka jednoznačný – o to plastičtější obrazy tato kapitola přináší. Islamofobie vnesla do studia extremismu nové podněty, protože, jak shrnuje autor kapitoly, „odpor vůči islámu totiž zcela zásadně změnil podobu a strukturu krajně pravicového spektra a rozostřil hranice mezi extremistickým, radikálním a umírněným politickým spektrem v rámci politické pravice.“

V následující kapitole **Zbyňka Taranta** pod názvem *Od islamofobie k antisemitismu* se seznámíme s méně známou, o to však podnětnější, problematikou, a to rolí, kterou sehrává islamofobie v myšlenkovém světě různých českých antisemitských proudů a skupin. Na základě svého dlouhodobého výzkumu české krajně pravicové scény, jakož i různých antisemitských webových prezentací, pamfletů a symboliky, autor přesvědčivě dokladuje nejednoznačný vztah obou xenofobních přístupů. Jak autor závěrem připomíná, „ačkoliv totiž čeští Židé nemají s uprchlickou krizí pranic společného, v myšlení antisemitských hnutí jsou právě Židé tou hlavou, která má celý proces ‚islamizace‘ Evropy řídit.“

Fenoménu skupiny *Islám v České republice nechceme*, jednomu z nejvýraznějších projevů organizovaného českého odporu proti islámu, facebookové platformě, která na vrcholu své slávy měla přes 150 000 fanoušků,³⁰ se ve své studii *O sebe prezentaci stránky Islám v ČR nechceme na českém Facebooku* věnují **Josef Šlerka** a **Jakub Fiala**. V analýze založené na rozsáhlém souboru dat z Facebooku se pokusili najít, co – kromě islámu – spojuje jinak velmi různorodé stoupence této kdysi vlivné iniciativy. Mezi odpůrci islámu v Česku najdeme lidi různých politických i světonázorových ukotvení; máme-li najít společný jmenovatel většiny z nich, pak je to, dle závěru kapitoly, jistá náklonost k anti-systémovým hnutím.

³⁰ V době psaní těchto řádek (1. února 2017) byly jejich stránky již několik týdnů nefunkční, Facebook je smazal spolu s několika dalšími českými protiislámskými skupinami.

Závěrečná kapitola *Islamofobie a násilí z nenávisti v České republice* autorského kolektivu **Klára Kalibové, Benjamin Petruželky a Václava Walacha** se věnuje smutné, leč závažné, tematice, a to souvislostem islamofobie a zločinů z nenávisti (*hate crimes*) v Česku. Tento alarmující bod je potřebné rozebrat a bez něj by tato kolektivní monografie nebyla úplná. Autoři kapitoly přibližují islamofobní kriminalitu nejen v kontextu právním, prostřednictvím statistické řeči čísel, ale zároveň představují dva konkrétní lidské příběhy ze své praxe.

Na tomto místě bych rád poděkoval oběma recenzentům za jejich podnětnou zpětnou vazbu a také Dr. Ondřeji Slačálkovi za pečlivé přečtení rukopisu a cenné kritické komentáře.

Snahou autorů této kolektivní monografie bylo kriticky a věcně přiblížit dané téma v celé jeho nejednoznačnosti, a to s vědomím, že islamofobie (jak bude níže ještě rozvedeno) se vedle akademického bádání stala též předmětem i nástrojem ideologického i politického boje. A právě v této souvislosti nutno opět připomenout, že ambicí této knihy není další přilévání oleje do ohně zdejších nekonečných sporů kolem islámu a muslimů, nýbrž zejména osvěta, jakož i originální obohacení zdejšího akademického diskurzu. Jsme si plně vědomi, že obavy a odpor, které islamofobové rozvíjejí a verbalizují, mají svůj reálný – nespochybnitelný – základ a jsme tudíž velmi vzdáleni tomu, abychom jej zlehčovali či marginalizovali. V této knize bychom chtěli, mimo jiné, být empatičtí a přemýšlet, co z těchto obav či odporu lze vyvozovat a jak s nimi pracovat.

Na druhou stranu však nutno připomenout, že vyhraněné protiislámské či protimuslimské výpady již dávno nepatří na okraj, sociálně ani politicky, ale stávají se mainstreamem. Během nemnoha let se ona pomyslná laťka toho, co je u nás vůči muslimům ještě pokládáno za společensky přípustné a právně přijatelné, posunula závratně daleko. Tato kniha pojednává o fenoménu nadmíru živém i citlivém a kritikové tudíž mohou právem poukazovat na chybějící odstup autorů. Jejich záměrem rozhodně nebylo říci poslední slovo k fenoménu islamofobie po česku, rádi by však položili solidní základy pro další bádání i polemiky.

V Praze, dne 2. 6. 2017

Bronislav Ostřanský

Islamofobie jako koncept i kolbiště

Bronislav Ostřanský

Když je svět nucen začít prosazovat nový pojem, aby mohl vzít v potaz stále více se rozšiřující bigotnost, pak jde o smutný a zneklidňující vývoj. A přesně tak je tomu s islamofobií. Od útoků na USA z 11. září se mnoho muslimů, zejména na Západě, stalo terčem podezírání, obtěžování či diskriminace. Příliš mnoho lidí vidí islám jako monolit, vnitřně nepřátelský vůči Západu.

z projevu generálního tajemníka OSN Kofiho Annana
na konferenci *Confronting Islamophobia:
Education for Tolerance and Understanding* v roce 2004

Islamofobie, podobně jako antisemitismus, nebude vymýcena snadno, ani brzo. Islamofobie zkrátka není problémem muslimů, nýbrž jde o „nás“ vlastní problém. Máme-li skutečně podporovat mír a globální porozumění, pak vlády, politikové, média, vzdělávací instituce, náboženští i firemní vůdci musí sehrát klíčovou roli v proměně našich společností, jakož i v ovlivňování občanů a pravidel tak, aby došlo k potlačení hlasů nenávisti i teologie výlučnosti, ať již militantně náboženské, či sekulárně fundamentalistické. Protimuslimské rétoriky i zločinů z nenávisti je stále více a více.

renomovaný americký islamolog John Esposito v úvodu knihy
Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century.

Islamofobie je iracionální strach z islámu, a ten strach už nemůžeme nazývat iracionálním. Islám je tady a jeho zákony jsou nebezpečné a tento problém je akutní, nikoliv iracionální.

spisovatel Benjamin Kuras
v rozhovoru pro *Parlamentní listy* ze dne 16. ledna 2015

I ten, kdo v uplynulém roce jen velmi zběžně sledoval domácí či zahraničněpolitické dění, se nejspíš nevyhnul termínu islamofobie.¹ Tento novotvar dnes plní stránky novin i debaty na internetu, přičemž vyvolává

¹ Za cennou zpětnou vazbu k této kapitole autor děkuje Dr. Danielu Křížkovi.

nejen věcné spory o jeho přípustnost ve společenskovědním i mediálním diskurzu,² ale zároveň silné emoce. Patrně nenajdeme mnoho společenskovědních témat, která by obdobně dokázala rozohnit tolik spoluobčanů. Jeho odpůrci jej totiž vnímají jako nepřijatelnou snahu, jak dehonestovat a v důsledku umlčet odpůrce islámu, a pocítují jej jako stigmatizující nálepku.³ Pojmem islamofobie se totiž nejčastěji označuje rozmanitá škála projevů vyjadřujících pocit nadřazenosti vůči muslimům, ať již se jedná o předsudky či negativní stereotypy, diskriminaci nebo přímo nenávisť. Ostatně sporům o islamofobii, ať již jde o samotný termín nebo příslušný koncept, se věnuje podstatný díl této stati.

Odpůrci islámu svůj postoj zpravidla pokládají za zcela přirozený a správný.⁴ Někdy se proto ani nebrání označení „islamofob“, nýbrž jsou na něj hrdí,⁵ respektive jej všelijak ironizují. Ano, pojmy islamofobie, islamofobní či islamofobové nezní právě neutrálně, nýbrž v sobě nesou negativní konotace – v tomto lze dát odpůrcům islámu jistě za pravdu. Totéž bychom však mohli prohlásit o rasismu, xenofobii či antisemitismu. Přitom se nezdá, že by to vyvolávalo nějaké rozpaky při užívání oněch pojmů. Spory kolem islamofobie jsou zkrátka plné paradoxů, jak nastíní následující stránky.

Budeme přitom opakovaně narážet na zcela protikladná stanoviska, ať již jde o východiska islamofobie nebo to úplně nejzákladnější – její hodnocení. Na jedné straně si připomeňme slova odpůrce islámu americko-palestinského původu Walida Shoebata o tom, že „kritika islámu není příznakem islamofobie stejně jako kritika nacismu není znamením naci-fobie a že obojí obavy jsou racionální, což tedy značí, že nejde

² V českém prostředí taková debata proběhla na stránkách religionistického časopisu Dingir (2009–2010): http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/10/1/co_to_je_islamofobie a http://www.dingir.cz/index.php?co=cislo/10/4/islamofobie_ve_vedeckem_diskurzu (navštíveno 2. 9. 2016).

³ Argumenty proti konceptu islamofobie předkládá řada protiislámských autorů, jejichž myšlení inspiruje i české aktivisty, viz např. Walid Shoebat, *The Case FOR Islamophobia: Jihad by the Word; America's Final Warning* nebo Robert Spencer a David Horowitz, *Islamophobia: Thought Crime of the Totalitarian Future*.

⁴ Hlavním záměrem této části je přiblížit fenomén islamofobie v jeho rozmanitosti, nejednoznačnosti a souvislostech. Snahou autora však bylo rovněž nastínit, jak se na odpor k islámu dívají sami islamofobové, pokusit se porozumět jejich přístupům a argumentům.

⁵ Viz např. „seriál“ *Islamofob dne*, který původně vytvářel Martin Konvička pro facebookovou platformu *Islám v České republice nechceme*, aby tak názorně dokladoval, kolik významných osobností se netajilo svým odporem k islámu. V současnosti jsou tyto příspěvky dostupné na webu *Islám v ČR nechceme*: www.ivcrn.cz (navštíveno 4. 4. 2017).

o žádné fobie.“⁶ Nebo máme spíše co do činění s ideologickým fenoménem, který „se zrodil na troskách orientalistických paradigmat, která Edward Said a mnozí další úspěšně rozbourali, přičemž islamofobní syntéza dílčích schémat orientalismu byla přeorganizovaná právě tak, aby vyhovovala radikální proměně světa, mocenské, politické i ekonomické, po skončení studené války,“ jak přesvědčivě rozvádí jiný Američan arabského původu Stephen Sheehi.⁷ Islamofobie – a na tento bod budeme opakovaně narážet – totiž zhusta představuje součást mnohem širších sporů či ideologických střetů.

Navíc (jak ukáží následující kapitoly) spektrum islamofobních projevů je vsutku rozmanité – a zdaleka přitom nejde jen o duchovno. Islamofobní totiž může být jak sofistikovaně se tvářící publicistická produkce, jež dokáže kultivovaným způsobem podněcovat k nenávisti mnohem lépe než obhroublé výpady na sociálních sítích,⁸ tak rovněž násilí z nenávisti vyvolané některým (někdy pouze domnělým) muslimským atributem (například šátky muslimek, halál značka v obchodu a tak podobně).⁹ Pod pojem islamofobie zdaleka nepatří jenom hlasité výkřiky na demonstracích plných transparentů s přeškrtnutou mešitou, svého času tak početných,¹⁰ nýbrž i seriózně se tvářící publikace slibující čtenářům odhalit „pravou tvář islámu,“¹¹ v nichž vysoce selektivní vidění světa jde ruku v ruce se sebevědomím majitelů pravdy, kterou přece lidé chtějí slyšet.¹²

V letech 2015 a 2016 se na protiislámské vlně „svezla“ jak dlouhá řada respektovaných osobností, tak do té doby neznámých postavicek. A o všemožné kuriozity přitom nebyla nouze; v hudební branži se do muslimů pustil například Tomáš Ortel (původním jménem Hnídek), zpěvák hitu

⁶ Walid Shoebat, *The Case FOR Islamophobia: Jihad by the Word; America's Final Warning*, 5.

⁷ Stephen Sheehi, *Islamophobia: The Ideological Campaign Against Muslims*, 212.

⁸ K cílenému, pragmatickému a oportunistickému přístupu části amerických médií vůči „islámské hrozbě“, viz Nathan Lean, *The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims*, 66–77 (kap. III: *Media Mayhem: Broadcasting Anti-Muslim Madness*).

⁹ Blíže k této závažné problematice, viz kapitola *Islamofobie a násilí z nenávisti v České republice* Kláry Kalibové, Benjaminu Petruželky a Václava Walacha.

¹⁰ Tyto demonstrace se na přelomu roků 2015 a 2016 staly takřka koloritem vnitropolitické agendy médií, např. http://zpravy.idnes.cz/demonstrace-proti-islamu-praha-dmb-/domaci.aspx?c=A150116_145143_domaci_hro (navštíveno 1. 9. 2016).

¹¹ Ukázkovým příkladem kompetentně se tvářící islamofobní produkce jsou do češtiny překládaná díla Billa Warnera, o němž je níže pojednáno, který dodává argumentační materiál zdejším protiislámským aktivistům.

¹² K českému protiislámskému písemnictví viz samostatný oddíl níže.

Mešita,¹³ v roce 2016 druhý v hlasování soutěže Zlatý slavík, nebo průkopnice protiimigračního songu Olivie Žižková s osobitou písní *Evropa dýchej*,¹⁴ která své poznatky o islámu podepřela, mimo jiné, autoritou herce Jiřího Krampola.¹⁵

A konečně dlužno dodat, že islamofobii, ovšemže v různém výrazovém provedení, najdeme dnes stejně snadno u radikálních uskupení na okraji politického spektra, jakož i v politickém mainstreamu. Může stejně dobře charakterizovat teenagera realizujícího se v nekonečných hádkách na sociálních sítích, jakož i vzdělaného akademika. Americká profesorka mediálních studií Deepa Kumar dokonce neváhala islamofobii popsat jako „novodobý mccarthyismus“.¹⁶ Její pohled sdílí již zmíněný Stephen Sheehi, jenž připomíná, že po dlouhá léta býval strach tím nejspolehlivějším prostředkem, kterak dosáhnout konsensu, a v tomto kontextu dodává, že „amorfní síť ideologů, politiků, aktivistů, novinářů i akademiků, spolu s mainstreamovými médii i Hollywoodem v průběhu 90. let dokázaly vytvarovat islamofobní paradigmata do podoby koherentního a relevantního přístupu k tomu, jak analyzovat Blízký východ.“¹⁷

K současným sporům o původ a příčiny islamofobie se ještě dostaneme, zde si připomeňme jinou stěžejní otázku: Do jaké míry jde o přirozený a spontánní fenomén? Široká škála názorů se vine od přirozeného všelidového odporu (jak často zaznívá též v prezentacích českých odpůrců islámu),¹⁸ až po řízenou kampaň milovníků konspirace (přičemž za pomyslné nitky nemusejí tahat jen muslimové, jak by šlo předpokládat, ale také židé a jiní).¹⁹ I v serióznější rovině se názory odborníků různí: od spontánního rozvíjení obrazů nepřítele, jakožto antiteze „našich hodnot a naší civilizace“, v prostředí internetových debat, přes zdůrazňování více či méně vědomé (či přímo oportunistické) role médií až k rovině systematického tažení. Nathan Lean píše o „islamofobním

¹³ Její text je dostupný např. na webu skladatele: <http://ortel.cz/tvorba/text-skladby-ortel-mesita-mesita> (navštíveno 20. 3. 2017).

¹⁴ Videoklip dostupný na <https://www.youtube.com/watch?v=meXpKEhXKxw> (navštíveno 20. 3. 2017), jenž má na české poměry impozantní sledovanost, hovoří za vše.

¹⁵ <https://video.aktualne.cz/dvtv/verim-zemanovi-a-krampolovi-nejsem-rasistka-lide-mi-za-evrop/r~30ac60765da711e683920025900fea04/> (navštíveno 20. 3. 2017).

¹⁶ Deepa Kumar, *Islamophobia and the Politics of Empire*, 175–192.

¹⁷ Stephen Sheehi, *Islamophobia: The Ideological Campaign Against Muslims*, 212.

¹⁸ Viz např. prohlášení <http://www.ivcrn.cz/my-zustavame-stale-stejni-ivcrn-islam-v-ceske-republice-nechceme/> (navštíveno 11. 8. 2016).

¹⁹ K tomuto bodu blíže v kapitole Zbyňka Taranta.

průmyslu“ a „vyrobění strachu z muslimů“.²⁰ Příkladem systematické sázky na muslimskou kartu v českém mediálním prostředí je týdeník *Reflex*, kde o nepoučené články o muslimech plné štvání a vyložené demagogie není nouze.²¹

Islamofobie je racionálními argumenty prakticky nevyvratitelná (viz běžná debatní agenda na sociálních sítích), neboť ověřené a nezpochybnitelné informace o islámu se zcela míjejí s tím, jak si toto náboženství představuje islamofob, jehož vize islámu se zpravidla s realitou mívá velkým obloukem. A je třeba připomenout, že islám v hlavě islamofobově bývá opravdu náboženstvím hodným odporu. Toto odsouzení by mohla sdílet, paradoxně, spousta muslimů, a nelze se proto divit, kolik nenávisti dokáže spolehlivě vyvolávat.

Islamofob a islamistický radikál sdílejí přesvědčení, že ten „pravý islám“ je jen jediný, ten jejich, a – jak krásně popsal islamolog Franco Cardini²² – oba se navzájem potřebují. Oba též tíhnou ke skripturalismu. Vždyť co by byl islamofob bez muslimů radikálů (jejichž vidění světa tak blahosklonně přisuzuje celku) a kdo by pomáhal muslimským radikálům vytvářet obraz Západu jako vůči islámu veskrze předpojatého nepřitele, nikoliv možného spojence, když ne islamofob? Navíc, jak výstižně rozebírá Mohamed Nimer, islamofobie se velmi často komplementárně doplňuje právě s antiamerikanismem.²³ Není divu, teror islamistických radikálů vyvolává obrovskou vlnu islamofobie, která se následně přetaví v bojovou odvetu – a ta zase vyvolá antiamerikanismus mezi muslimy. Míra islamofobie přitom zpravidla koreluje s intenzitou antiamerikanismu.²⁴ Toto kolo se v současnosti stále rychleji roztáčí (výrazný impuls mu dodalo zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem) a konec je v nedohlednu.

A proto dnes tolik vyhledávaná disciplína, a to přě zastánců a odpůrců islámu (diskusní porady, ale především internetové hádky),²⁵ nejen,

²⁰ Nathan Lean, *The Islamophobia Industry: How the Right Manufactures Fear of Muslims*, 13.

²¹ Viz např. jedno z monotematických čísel: <http://www.reflex.cz/archiv-vydani/detail/11/2017/01/> (navštíveno 10. 1. 2017).

²² Franco Cardini, *Chalífa a Západ: Kořeny terorismu a pokrytectví Západu*, 71.

²³ John Esposito (ed.), *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, 84–85.

²⁴ *Ibid.*, 84.

²⁵ V českém prostředí debat ve stylu „je islám hrozbou?“ proběhlo nespočet, často přinášejících střet kompetentních odborníků s majiteli silných názorů. V tomto ohledu lze jako

že nikam nevedou, ale z principu ani vést nemohou, neboť obě strany hovoří o něčem zcela odlišném. Je tudíž na místě o současných českých polemikách kolem islámu hovořit jako o střetávání a míjení – opomeneme-li totiž jednu z obou řečených poloh, pak nikdy nemůžeme pochopit současné dění v jeho úplnosti.

Znemožnění racionálních polemik, k němuž současné masivní rozšíření islamofobie vede, jen prohlubuje stávající společenské napětí, ústící nezřídka do přesvědčení, že kritika islámu je tabu, neboť muslimové jsou vlastně nedotknutelní. Od něj pak není daleko k různým konspiracím ve stylu „skryté plány na islamizaci světa“ nebo k hledání viníků na straně těch, kdo buď s muslimy přímo „kolaborují“, nebo jen nestačili rozpoznat jejich nebezpečnost. Islamofobové, jak již zaznělo, svůj postoj k islámu pokládají za přirozený, a tak zaujatost přisuzují těm, kdo jejich stanoviska nesdílí. Často přitom argumentují – dnes bohužel veskrze pravdivým – tvrzením, že právě jejich přístup je ten většinový.

Ale abychom předešli nedorozuměním, na samý úvod třeba zmínit jeden zásadní bod: Přestože se v následujících řádcích pokusíme přiblížit islamofobii jako negativní společenský fenomén, jemuž je potřeba čelit, dlužno dodat, že odpor proti islamofobii, který je sám o sobě záslužný a potřebný (podobně jako boj proti xenofobii, antisemitismu a podobně), může být – a také je – zneužíván k politickým účelům, a to, když se stává součástí širěji koncipovaného odporu vůči Západu nebo „pouze“ mechanicky aplikovaným neférovým argumentem v odpovědích na oprávněné kritiky muslimských zemí (například Saúdské Arábie). Jde o četné, byť různě formulované, repliky ve stylu: „My prý porušujeme lidská práva, zato u vás se rozmáhá islamofobie.“ Bez ohledu na její neférovost, bývá tato argumentace funkční, podobně jako kdysi tolik oblíbené, „ale vy zase bijete černochoy!“²⁶

V této stati si nehodláme klást filozofickou otázku, jak souvisí pravda s množstvím „lajků“, naopak, pokusíme se velmi prakticky mapovat stávající situaci. Snad pak čtenáři přijde mnohé ze současného dění kolem islámu přehlednější i pochopitelnější – aspoň taková je neskromná ambice

příklad připomenout diskusi z 18. 5. 2016 v Poslanecké sněmovně PČR: <http://www.amo.cz/akce/mame-se-bat-islamu/> (navštíveno 3. 9. 2016).

²⁶ Tento přístup k islamofobii má mnoho paralel; zneužít lze obdobně i boj proti antisemitismu, pokud například začneme z antisemitismu obviňovat každého, kdo se kriticky vyhraní vůči politice státu Izrael. Viz John Esposito (ed.), *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century*, 66.

autora těchto řádek. Není pochyb, že současné diskuse kolem islámu mnohde ústí do rozčarování či přímo frustrace (což jistě na vlastní kůži zažilo mnoho českých religionistů či orientalistů). Islamofobie dokáže společnost spolehlivě polarizovat, jako by měl každý být buď na jedné straně, nebo na druhé. Kdo se nestaví proti muslimům ale ještě nemusí být jejich zastánce – a naopak. Se stupňující se dávkou emocí jde však věcnost často stranou, jak dokládá celá řada zdejších muslimských kauz.²⁷

Vcelku vlídné společenské přijímání islamofobie v České republice,²⁸ jakož i vysoká míra tolerance k jinak odsuzovaným praktikám, jako je zevšeobecňování či princip kolektivní viny, jsou-li ovšem aplikovány na muslimy, pak v konečném součtu vedou k soustavnému hrubnutí zdejších debat,²⁹ jakož i nárůstu jejich emotivnosti. Pomyslná laťka vymezující, co je u nás ještě pokládáno za přijatelné, se během posledních několika let povážlivě posunula.³⁰ Přitom, jak je nutné stále znovu připomínat, kritizovat muslimy ještě neznamená být islamofob, stejně jako kritizování islamofobie samo o sobě neznamená zastávat se muslimů.

Bez kritického přístupu k islámu a muslimům nikdy nelze věcně uchopit reálné problémy s nimi spojené, bezpečnostní hrozby či sociální rizika, jejichž porozumění však vyžaduje skutečné znalosti a rozhled, nikoliv jen kategorické soudy a facebookové moudrosti. Příkladů kritického zamyšlení, třeba na téma muslimové a Západ, které nikdo soudný, muslim či nemuslim, nemůže jen tak šmahem smést ze stolu jako islamofobní, jistě najdeme mnoho, u nás i v zahraničí.³¹ Jak se asi shodnou úplně všichni, současný svět islámu (toto spojení používám jako

²⁷ V této stati záměrně opomím kazuistiku; zevrubný přehled o různých, více či méně efemerních, „muslimských kauzách“ v ČR z pohledu odpůrců islámu lze získat např. na www.iver.cz (navštíveno 2. 9. 2016).

²⁸ Selma Muhič Dizdarevič, „Islamophobia in Czech Republic: National Report 2015“, 119.

²⁹ Nazývat muslimy „mohamedány“ se dnes i mnohým, jinak seriózním, žurnalistům jeví jako bodrý odpor vůči politické korektnosti, přičemž ti samí pisatelé by patrně ostře protestovali, kdyby se ve veřejném prostoru mělo hovořit o (s „mohamedány“ v míře nevhodnosti srovnatelných) „židácích“, „cigoších“ atp.

³⁰ To lze doložit i poznámkou, že opakované pálení svazků Koránu u nás nevyvolalo (na rozdíl od sousedního Slovenska) trestněprávní odezvu, viz http://www.lidovky.cz/slovenka-skoncila-kvuli-koranu-ve-vazbe-f08-/zpravy-domov.aspx?c=A170221_160147_In_domov_jho (navštíveno 22. 2. 2017).

³¹ Z kritických a podnětných publikací v tomto směru lze vřele doporučit např. oceňovanou knihu Christophera Caldwell *Reflections on the Revolution in Europe: Immigration, Islam and the West*. Z českých příkladů stojí za přečtení kniha Zdeňka Müllera *Islám a islamismus: Dilema náboženství a politiky*.

zkratku, s vědomím o jeho problematičnosti) je zkratka plný problémů, ale spolu s tímto tvrzením nutno dodat B, a to že „problémy s muslimy“ z islamofobovy perspektivy se často rozcházejí s množinou problémů, jak je vidí poučený kritik islámu.

Zaznělo zde, že ten, kdo se staví proti islamofobii, nemusí být nutně zastánce muslimů. Zbývá však doplnit, že bojovníci proti islamofobii nezdědka sklouzávají do druhého extrému: ve snaze islám chránit nakonec zcela nerealisticky zabřednou do jeho apologetiky. Paradoxnost českého diskurzu v tomto směru velmi výstižně shrnul islamolog Miloš Mendel: „Sdělovací prostředky chrlí zprávy, články a analýzy plné dezinformací a polopравd, špičkoví politici vydávají bohorovná nebo nepoučená prohlášení, profesionální intelektuálové, samozvaní politologové, povrchní glosátoři, ba dokonce špičkoví politikové se s neuvěřitelnou lehkostí vyjadřují k tomuto světovému náboženství a politickým událostem, jež s ním (někdy) souvisí. Základním rysem podobných výpovědí bývá snaha o paušální odsudek, opakované poukazy na islamizaci Evropy, na nebezpečí střetu civilizací nebo nanejvýš křečovitě pokusy rozdělit islám na ten hodný, který chce vést dialog a je připraven přijmout hodnoty demokratického Západu, a na ten zlý, který je semeništem islamismu a mezinárodního terorismu. Na druhé straně se – byť v nesrovnatelně menší míře – objevují postoje, které se z pozic politické korektnosti a intelektuálního pseudohumanismu snaží ony islamofobní tendence vyvracet. Takové pokusy někdy končí i tvrzením, že islám je v principu mírové náboženství. Na ideologicky a obsahově slabé argumenty islamofobů se tu reaguje stejně chabými ideologickými postoji, obhajujícími teorii a praxi multikulturalismu, relativizujícími islámem zaštiťovaný aktivismus a (někdy oprávněný) strach z islámského nebezpečí. Stoupenci a mluvčí dotyčného trendu zpravidla opatrně, účelově a na trůn formulují apologii islámského náboženství a kultury.“³²

Kontraproduktivních přístupů k islamofobii bychom jistě našli víc. K problematičnosti pojmu islamofobie, jakož i k potřebě nepřátelství vůči muslimům nějak věcně uchopit, ve svém shrnutí poznámek k diskusi o tomto termínu na stránkách religionistického časopisu *Dingir* Miloš Mrázek napsal: „Potíž je totiž také v tom, že termín tak, jak se s ním zachází, umožňuje zahrnout různé postoje (racionální kritiku i iracionální předsudky, akademické rozpravy i fanatismem a nenávistí motivované

³² Miloš Mendel, *Islám jako nepřítel? Eseje a poznámky k dějinám a současnosti islámu*, 8.

násilné činy). Vědec, který bude zkoumat to, co se ve skutečnosti nazývá islamofobií (aniž by toto užívání obhajoval či zavrhoval), se problému nevyhne tím, že toto slovo nahradí nějakým jiným, ale naopak na základě analýzy rozliší různé projevy nevstřícnosti, nepřátelství či násilí vůči muslimům.“³³

O islamofobii se hovoří jako o mnohvrstevnatém fenoménu.³⁴ Nejde jen o naznačenou rozmanitost jejich projevů, ale též o její provázanost s jinými negativními fenomény, jako jsou například xenofobie a rasismus. Pro mnohé islamofoby je muslim problém, neboť k jeho skutečné či jen domnělé duchovní výbavě patří body, proti nimž islamofob vystupuje. Pro jiné islamofoby je však problém už jen to, jak muslim vypadá (nemusí jít nutně jen o barvu kůže, ale třeba o oblečení, fyziognomii), nebo to, jak se chová, mluví a tak dále. A – jak výstižně připomíná Dan Diner – vzhledem k tomu, že naprostá většina muslimů v Evropě jsou původem imigranti, tedy lidé, jejichž integrace naráží často na obtíže, tak ideologicky stavěná islamofobie často a snadno sklouzává k prachobyčejné xenofobii.³⁵

V každodenní praxi tak islamofobie může představovat průsečík mnoha přístupů, pohledů i způsobů myšlení. A jeden a tentýž člověk se tak může stát předmětem odporu i nenávisti z naprosto rozdílných pohnutek: třeba proto, že má plnovous a „vypadá jako muslim“, proto, že je tmavé barvy pleti, proto, že je oblečen nezvyklým, „arabským“, způsobem, proto, že je Arab, proto, že pracuje v halal-shopu, proto, že stojí vedle mešity,³⁶ mluví „divným“ jazykem, čte „divně zapsané“ texty – a tak by šlo dlouze pokračovat. A své by k tomu jistě mohli dodat studenti či absolventi arabistiky, kteří si neprozřetelně otevřeli v metru, tramvaji či autobuse arabskou knížku nebo časopis. Ostatně, vizuální kreativita českých internetových bojovníků proti islámu hovoří jasnou řečí.³⁷

³³ Miloš Mrázek, „Islamofobie ve vědeckém diskurzu,“ 161.

³⁴ O různých přesazích i souvislostech islamofobie se hovořilo na první mezinárodní konferenci na toto téma, která se v ČR uskutečnila, nazvané *Islamophobia in the Czech Republic and Europe*. Některé z příspěvků jsou dostupné na webových stránkách česko-arabského centra kulturního dialogu Insaan: <http://www.insaan.cz/index.php/en/events/90-islamophobia-conference> (navštíveno 3. 9. 2016).

³⁵ Matti Bunzl, *Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds Old and New in Europe*, 50.

³⁶ Komplexní přehled mešit a muslimských modliteben v České republice přináší Pavel Mikolín a Barbora Nohlová v kapitole *Islámské sakrální prostory*, viz Daniel Topinka (ed.), *Muslimové v ČR: Etablování muslimů a islámu na veřejnosti*, 51–81.

³⁷ Viz např. <http://www.ivcrn.cz/kategorie/zabava/> (navštíveno 2. 2. 2017).

Paradoxně ale třeba dodat, že projevy islamofobie mohou cílit i na nemuslimy, kteří se stávají terčem odporu či nenávisti jenom proto, že mají některý z domněle muslimských atributů, jako například pokrývku hlavy, oblečení, nebo se jen nacházejí v místech „příznačných pro muslimy“ a tak podobně. Nenávist se přelévá a místy jde o záměny až absurdní.³⁸ Nezapomínejme rovněž, že islamofobní projevy se vedle intelektuálně se tvářících důsledků nepochopení muslimských reálií (viz například přesvědčení Billa Warnera, že duchovní svět muslima poznáme skrze analýzu Koránu, Prorokova životopisu *síry a hadíthů*, tedy, jeho vlastními slovy, „islámské trilogie“)³⁹ občas zakládají i na iracionálních, jen stěží uvěřitelných představách, jako je kupříkladu kuriózní (leč dokladovatelné)⁴⁰ přesvědčení o tom, že islám je jako infekce a šíří se tak, že kontaminovaný člověk se následně sám zapojí do šíření této „zhoubné ideologie“.

Islám jako infekce, islám jakožto software, islám jako mem – najdou se i další podobné příklady. Česká diskuse o islámu se vskutku nebojí silných slov. V tomto ohledu mnohé vystihuje titulěk jednoho před časem hojně diskutovaného blogu autorky Terezy Cajthamlové o tom, že „islám zaslepuje rozum – především nemuslimům.“⁴¹

Jedno z nejčastějších slovních spojení, na které jsme si v souvislosti s islámem již dávno přivykli, zní radikalizace muslimů.⁴² Málokdy se však z podobně znějících názvů článků dozvíme, co si vlastně pod tím spojením představit – a už vůbec ne, do jaké míry jde skutečně o radikalizaci náboženství (radikální věřící by přece měl být produktem radikalizovaného náboženství jaksí z principu). A je vůbec možný nějaký „neradikální islám“? A není sama otázka špatně položena? Tak by šlo dlouze pokračovat.

³⁸ Sikhy, nosící turban, jsou mnozí horliví protiislámští aktivisté (nejen ve Velké Británii) schopni pokládat za muslimy; navzdory staletým bojům a rozporům stavícím obě tato náboženství proti sobě.

³⁹ Bill Warner, *Síra: Život Mohameda*, 5.

⁴⁰ Viz např. jeden z řady hloupých článků Jiřího X. Doležala o islámu na webu časopisu Reflex: <http://www.reflex.cz/clanek/komentare/72760/islamsky-terorismus-je-memeticka-infekce-vylecme-ji.html> (navštíveno 3. 9. 2016).

⁴¹ Viz <http://cajthamlova.blog.respekt.cz/islam-zatemnuje-rozum-predevsim-nemuslimum/> (navštíveno 11. 4. 2016).

⁴² O radikalizaci muslimů, té mytické i té skutečné, poutavě i zasvěceně, viz Arun Kundnani, *The Muslims are Coming: Islamophobia, Extremism, and the Domestic War on Terror*, 115–152 a Doug Saunders, *The Myth of the Muslim Tide: Do Immigrants Threaten the West?*, 82–114.

Jak se stále přesvědčujeme, islamofobie není jen koncept (či ideologie, učení, přístup), jehož konturám, komplexnosti, jakož i rozporuplnosti, se věnuje tato stať, ale též pomyslné duchovní kolbiště, jak se přesvědčíme i v následujících kapitolách.⁴³ Z historického pohledu islamofobie v mnohém navázala na orientalismus (rozvedený v díle Edwarda W. Saida ze 70. let minulého století), přičemž jeho mechanismy a perspektivy uzpůsobila potřebám konce druhého tisíciletí.⁴⁴ Deepa Kumar v tomto směru podrobně a přesvědčivě rozebírá pět dosud přetrvávajících orientalistických mýtů, které se jen „přetavily“ do standardní agendy islamofobií: 1) Islám je monolitické náboženství; 2) Islám je jedinečně sexistické náboženství; 3) Muslimská mysl je neschopna racionality; 4) Islám je neodmyslitelně násilný; 5) Muslimové jsou neschopni demokracie, jsou totiž neschopni si sami vládnout.⁴⁵

Souvislostem islamofobie, orientalismu a vize střetu civilizací se zevrubně věnuje ve svém úvodu do studia islamofobie rovněž americký religionista Todd H. Green.⁴⁶ Přestože orientalismus a islamofobii pokládá za historicky i konceptuálně se překrývající fenomény, tak v období po skončení Studené války a zejména pak po útocích z 11. září podle něj právě islamofobie, jakožto strach, odpor či nenávisť vůči muslimům, „nejadekvátněji zachycuje předsudky proti islámu a muslimům na Západě.“⁴⁷ V novém miléniu spory o islamofobii přerostly z akademického psaní do běžné mediální agendy – a dnes i do lidových diskusí.⁴⁸ S nárůstem užívání pojmu se však střety kolem islamofobie spíše prohlubují, než aby mizely.

A o tom, jak obtížně uchopitelný fenomén dnes islamofobie představuje, pojednává i tato stať, která by ráda čtenáři dokázala, že boje kolem

⁴³ Přestože odborné literatury věnované islamofobii v češtině není mnoho, existuje na toto téma vícero diplomních či seminárních prací, různorodého rozsahu i kvality. Ze solidních počínů lze připomenout např. práci Kláry Popovové (*Vybrané trendy a tendence vnímání islámu v České republice*, FF UK v Praze, 2012) nebo Taťány Vacovské (*Islamofobie ve Velké Británii a Španělsku*, FF ZČU v Plzni, 2013). Jejich texty v PDF jsou veřejně dostupné na webových stránkách obou univerzit.

⁴⁴ Blíže ke spojnicím i zásadním odlišnostem orientalismu a islamofobie, viz Stephen Sheehi, *Islamophobia: The Ideological Campaign Against Muslims*, 37–40.

⁴⁵ Deepa Kumar, *Islamophobia and the Politics of Empire*, 41–62.

⁴⁶ Todd H. Green, *The Fear of Islam: An Introduction to Islamophobia in the West*, 67–100.

⁴⁷ *Ibid.*, 99.

⁴⁸ K mediálním (dnes všeobecně přijímaným) stereotypům o muslimech a jejich praktickým přesahům, viz Halim Rane – Jacqui Ewart – John Martinkus: *Media Framing of the Muslim World: Conflicts, Crises and Context*.